

FAN, TA'LIM VA AMALIYOT INTEGRATSIYASI

ISSN: 2181-1776(E) | SJIF 2023: 6.907

Бухоров Исмоил
Неъматович

“ТИҚХММИ” Миллий тадқиқот
университети декан ўринбосари
Buxorovismoil7@gmail.com

РАҲБАР ХОДИМЛАРНИНГ КАСБИЙ КОМПЕТЕНТЛИГИНИ АНДРАГОГИК ЁНДАШУВ АСОСИДА РИВОЖЛАНТИРИШ

Аннотация. Мақолада раҳбар ходимларнинг касбий компетентлигини замонавий ёндашувлардан бири – андрагогик ёндашув асосида ривожлантириш масалалари кўриб чиқилади. Раҳбар ходимларнинг касбий компетентлигини ривожлантиришда андрагогик ёндашув катта ёшдаги таълим олувчиларнинг ўзига хос хусусиятларига асосланади. Бу ёндашувнинг раҳбар ходимларнинг касбий компетентлигини ривожлантиришдаги аҳамияти, замонавий таълим технологияларидан фойдаланиш масалалари ёритилган.

Калит сўзлар. Таълим, андрагогика, ёндашув, компетентлик, қобилият, муносабат, тамойил, тажриба.

РАЗВИТИЕ ПРОФЕССИОНАЛЬНОЙ КОМПЕТЕНЦИИ РУКОВОДИТЕЛЕЙ НА ОСНОВЕ АНДРАГОГИЧЕСКОГО ПОДХОДА

Аннотация. В статье рассматриваются вопросы развития профессиональной компетентности менеджеров на основе андрагогического подхода. Андрагогический подход основан на специфических особенностях

учащихся старшего возраста. Также освещены важность данного подхода в развитии профессиональной компетентности менеджеров, вопросы использования современных образовательных технологий.

Ключевые слова. Образование, андрагогика, подход, компетентность, способность, отношение, принцип, опыт.

DEVELOPMENT OF PROFESSIONAL COMPETENCE OF MANAGERS ON THE BASIS OF ANDRAGOGIC APPROACH

Abstract. The article deals with the development of professional competence of managers based on the andragogical approach. The andragogical approach is based on the specific characteristics of older students. The importance of this approach in the development of professional competence of managers, the issues of using modern educational technologies are also highlighted.

Key words. Education, andragogy, approach, competence, ability, attitude, principle, experience.

Кириш

Маълумки, фан ва техника жадал суръатлар билан ривожланаётган бугунги кунда илмий билимлар, тушунча ва тасаввурлар ҳажми кескин ортиб бормоқда. Ўзбекистон Республикаси Президентининг 2019 йил 11 июлдаги “Олий ва ўрта махсус таълим тизимида бошқарувнинг янги тамойилларини жорий этиш чора-тадбирлари тўғрисида”ги ПҚ-4391-сон Қарори билан Олий ва ўрта махсус, касб-ҳунар таълими соҳасида замонавий билим ва юксак маънавий-ахлоқий фазилатларга эга, мустақил фикрлайдиган юқори малакали кадрлар тайёрлашга қаратилган ягона давлат сиёсатини амалга ошириш, янги педагогик технологиялари ва ўқитиш услубларини жорий этишнинг халқаро амалиётга мувофиқ таълим жараёнини ташкил этиш вазифалари белгилаб берилган [1].

Бу бир томондан, фан ва техниканинг янги соҳа ҳамда бўлимлари тараққий этаётганлигини кўрсатади. Бугунги кунда катталар таълимига жамиятнинг

барқарор ривожланишини амалга ошириш омили сифатида қаралмоқда. Бу хорижда ҳам кенг жамоатчилик, таниқли сиёсатчилар, олимлар томонидан тан олинган. Хусусан, МДХ мамлакатлари таълим вазирлари конференцияси топшириғига кўра Катталар таълими институти Андрогогик таълимни ривожлантириш бўйича давлатлараро дастур лойиҳасини ишлаб чиқди.

Мавзуга оид адабиётлар таҳлили

Андрогогик таълим 20-21-асрларда алоҳида аҳамиятга эга бўлди, буни Т.Г.Браже, А.А.Вербицкий ва бошқаларнинг адабиётларида ҳам кўриш мумкин [2; 3]. Уларда андрогогик таълимнинг роли ва функциялари сўнгги ярим асрда кўп марта ўзгарган. 1960-1970 йилларда таълимнинг компенсацион-мослашув функцияси биринчи ўринга чиқди, катталарга илгари олинган билимларнинг эскириши билан боғлиқ камчиликларни бартараф этишга ёрдам бериш функцияси киритилди. 1980-йилларда катталар таълими кенг оммани маданият билан таништириш, техник ва ижтимоий ўзгаришлар билан боғлиқ ҳолда ажралмас хусусиятга эга бўлди. 1990 йилда катталар таълимига янги ёндашув: иш билан таъминлаш, ўз-ўзини ташкил этиш, касбни ўзгартириш, меҳнат бозори талабларини ҳисобга олган ҳолда қобилият доирасини кенгайтириш имконияти пайдо бўлди. Ҳозирги босқичда теварак-атрофдаги жараёнлар ва ҳодисаларнинг динамикаси кучайди, буни тушуниш, идрок этиш ва уларга мослаштириш зарур. Шунинг учун тўпланган билимлар тизимлаштириш ва узвийликни талаб қилади [4].

Асосий қисм

Андрогогик таълим муаммоси бўйича мавжуд тадқиқотларда катталар ҳали ҳам маълум бир шахснинг ҳақиқатан ҳам ҳаракат қилувчи субъект сифатида ривожланиш тарихидан, унинг онги, ўз-ўзини англаш, шахсий фазилатлари ва хусусиятларини ривожлантириш тарихидан четлатилганлиги кўрсатилади. Андрогогик таълим назариясини ишлаб чиқиш керак эди.

2000 йилда педагогиканинг мустақил соҳаси сифатида андрогогик таълимнинг тўлиқ ҳуқуқли педагогикасини яратиш зарурлиги ҳақида фикр билдирилди. Бу даврда илмий жамоатчиликда нуқтаи назарларнинг ҳақиқий бўлиниши юзага келди, катталар таълимини “андрогогик педагогика” ва “андрагогика” тарафдорлари - катталар таълимининг хорижий назариясидан олинган атама тарафдорлари пайдо бўлди.

Раҳбар ходимларининг касбий компетентлигини андрагогик ёндашув асосида ривожлантириш меҳнат бозори эҳтиёжларини қондиришга қаратилган бўлиб, унинг асосий талаблари мутахассисларнинг малакаси ва компетентлигини андрогогик таълим фаолиятининг барча турларида қўллашдан иборат. Бу жараён таълим (қўшимча курслар, тўғараклар, малака ошириш курслари ва бошқалар), маданият (клублар, тўғараклар, кутубхоналар ва бошқалар фаолияти), бандлик хизмати (мутахассисларни қайта тайёрлаш, малакасини ошириш ва бошқаларни ташкил этиш), нодавлат ташкилотлар (турли лойиҳаларга жалб қилиш, фуқаролик маърифатини амалга ошириш, хотин-қизлар, ёшлар, ногиронлар билан ишлаш) ва бошқа ҳар қандай ташкилотлар маъмурият томонидан семинарлар ўтказиш, йиғилишларни режалаштириш, ишчи учрашувлар ва бошқаларни ташкил этишда амалга оширилади.

Андрогогик ёндашув - бу шахснинг касбий тайёргарликдан сўнг мустақил ҳаёти давомида ривожланишига ёрдам бериш учун мўлжалланган таълим тизимининг бир қисмидир. Раҳбар ходимлар касбий фаолиятининг ўзига хос хусусиятларидан келиб чиқиб, малака ошириш тизимида қўшимча касбий таълим олиш билан бирга, бутун мустақил ҳаёти давомида узлуксиз таълим жараёнига жалб қилинади ва янги билим ва малакаларни эгаллайди. Андрогогик таълим натижаси раҳбарнинг замонавий талабларга мувофиқ ишларни сифатли бажаришга тайёрлиги, олинган билим ва кўникмаларни касбий фаолиятда қўллаш имконияти, узлуксиз таълимни амалга оширишда энг янги таълим стандартларини жорий этиш учун зарур бўлган янги компетенцияларни шакллантиришга ёрдам беради [2; 3].

Бироқ, С.Г.Вершловский ва М.Т.Громковаларнинг сўзларига кўра, раҳбар ходимларнинг касбий компетентлиги муаммоларини ўрганган тадқиқотчилар таъкидлаганидек, катталар ўз қадриятлари ва касбий стереотипларини фаолият даражасида улардан баъзиларини рад этиш зарурати ва самарадорлигини тушунмагунча сақлаб қолади [5; 6]. Буларнинг барчаси раҳбар ходимларнинг касбий компетентлигини ривожлантириш тизимини такомиллаштириш ва янги натижаларга эришишнинг янги услубий асосларини излаш муаммосини долзарблаштиради.

Раҳбар ходимларнинг касбий компетентлигини ривожлантиришда андрагогик ёндашув катта ёшдаги таълим олувчиларнинг ўзига хос хусусиятларига асосланади. Ўқув жараёнида катталар фаол позицияни эгаллайди (рағбатлантирилади, нимани ўрганмоқчи эканлиги ҳақида тасаввурга эга); ўз-ўзини англаш, ўзини ўзи бошқариш, ўз-ўзини ривожлантириш учун фикрлаш қобилиятига эга; унинг ривожланишига ҳам манба, ҳам тўсиқ бўлиши мумкин бўлган ижтимоий, маданий тажрибага эга; ўз олдига қўйган вазифаларни амалга ошириш ва муаммоларни ҳал қилишга қаратилган билим, малакаларни эгаллаш зарурлигини ҳис қилади; тегишли билимларни олишга қаратилган; минимал ресурс харажатлари билан таълим олишдан манфаатдор (вақт, куч, нақд пул ва бошқалар); катталар малака оширишнинг барча босқичларини (мақсадларни белгилаш, режалаштириш, ташкил этиш, амалга ошириш, назорат қилиш ва ўқитувчиларнинг малакасини ошириш натижаларини тузатиш) ўз ичига олган таълим жараёнини бошқаришнинг тенг ҳуқуқли субъекти ҳисобланади. Андроогогик таълимнинг ўқув жараёни катта ёшли таълим олувчининг табиий ривожланиш қонуниятларини ҳисобга олган ҳолда, шахснинг яхлит ҳаётий фаолияти маданиятини ривожлантириш, унинг эҳтиёжларини рўёбга чиқариш, шахсиятга йўналтирилган таълим парадигмаси, ўз-ўзини аниқлаш, таълим ва ўз-ўзини тарбиялаш маъносига эга бўлиш учун шароит яратиш тамойилларига асосланган технологияларга асосланади [7].

Таҳлил ва натижалар

Андрагогик ёндашув шароитида раҳбар ходимларнинг касбий компетентлигини ривожлантириш қуйидаги вазифаларни ҳал қилиш имконини беради:

- Таълим олувчиларнинг интеллектуал қобилиятларини ҳар томонлама ривожлантириш.
- Таълим олувчиларнинг махсус қобилиятларини аниқлаш ва ривожлантириш.
- Таълим олувчиларнинг ижодий қобилиятларини аниқлаш ва ривожлантириш.
- Ўқиш ва ўзини ўзи ўқитиш учун барқарор мотивацияни ривожлантириш.
- Илмий психологик кўникмаларни ривожлантириш (алоқа, рефлексив ва бошқалар).
- танланган соҳада, шунингдек, интеллектуал ва жисмоний ривожланиш соҳасида мутахассисликни эгаллашда шахснинг эҳтиёжларини қондириш.
- касбий таълимнинг узлуксизлиги тамойилларини амалга ошириш ва янада ривожлантириш.
- Илмий-амалий фаолият, тажриба, муаллифлик ҳуқуқи ва замонавий ўқув дастурлари билан ишлаш.

Муҳокама

Раҳбар ходимнинг иш жараёни бир-бири билан чамбарчас боғлиқ ва бир-бирига боғлиқ бўлган бошқарув ҳамда таълим ва тарбияни ўз ичига олади. Бу жараёнини қуйидагича шакллантириш мумкин:

- Фан асосларини чуқур ва ҳар томонлама билиш асосида таълим олувчилар ва ходимлар ўртасида давлат ва жамиятнинг яхлит структурасини шакллантириш.
- Фикрлаш қобилиятларини ўргатиш.
- Ўз-ўзини тарбиялаш ва тадқиқот ишлари кўникмаларини ўргатиш.
- Табиатшунослик фанлари бўйича ўқитишни кучайтириш.
- Таълим олувчиларга хорижий тилларни ўргатиш.

- Ахлоқ, деонтология ва муносабат психологияси бўйича таълим олувчиларнинг билим ва кўникмаларини ўрганиш, мустаҳкамлаш.

- Бошқарув фаолияти асосларини ўрганиш.

Тарбиявий жараёнлар муассаса анъаналарига риоя қилиш ва ташкилотнинг жамиятда юз бераётган ўзгаришлар билан боғлиқ янги анъаналарини шакллантиришга асосланади. Шунинг учун тарбиявий вазифаларга қуйидагиларни киритиш мумкин:

- Шахснинг ахлоқий асосларини шакллантириш.
- Атроф оламга инсонпарварлик муносабатини шакллантириш.
- Таълим олувчиларнинг касбга ва давлатга бўлган муҳаббатини ва ватанпарварлигини ошириш.

- Шахсни доимий такомиллаштириш учун ички эҳтиёжларини шакллантириш.

- Ҳар бир ишчи-ходимни “ҳимоя режими” риоя қилишини ўргатиш.
- Ҳар бир ўқувчининг жисмоний ривожланишига ва такомиллашишига бўлган эҳтиёжларини ривожлантириш.

У қуйидаги тамойилларига асосланади:

- ўз тақдирини ўзи белгилаш, мустақиллик тамойили;
- биргаликдаги фаолият тамойили;
- ходимлар (ўқитувчилар) тажрибасига таяниш тамойили;
- таълимни индивидуаллаштириш тамойили;
- тизимли ўқитиш тамойили;
- контекстли таълим тамойили;
- таълим натижаларини янгилаш тамойили;
- селектив таълим тамойили;
- ходимларнинг таълим эҳтиёжларини ривожлантириш тамойили;
- ўрганишнинг диққатлилиги тамойили;
- рефлексия тамойили.

Раҳбар ходимларининг касбий компетентлигини андрагогик ёндашув асосида ривожлантириш ва шакллантиришни амалга ошириш назарияси ва

амалиётида катталар таълимининг ўзига хос хусусиятларидан келиб чиққан ҳолда, унинг мақсади, тамойиллари, методлари, усуллари, касбий ривожланиш воситалари каби таркибий қисмларнинг йиғиндиси алоҳида аҳамиятга эга. Андрагогик ёндашув контекстида раҳбар ходимларининг касбий компетентлигини ривожлантириш учун қуйидаги ташкилий-педагогик шартларини амалга ошириш муҳим:

- Раҳбар ходимларининг касбий компетентлигини андрагогик ёндашув асосида ривожлантириш моделини ишлаб чиқиш ва амалга ошириш (катталар таълимининг мақсади, тамойиллари, мазмуни, ташкилий шакллари, усуллари, техникаси, таълим воситалари, дастурий ва услубий воситалари, ишлаш мезонлари),

- модулли таълим технологиялари, модерация, фаол ўқитиш ва бошқа қўлланиладиган андрагогик технологияларни ишлаб чиқиш;

- андрагогик ёндашув контекстида раҳбар ходимларининг касбий компетентлигини ривожлантириш учун махсус тренинглار ўтказиш.

Андрагогик ёндашув ўқув жараёнини ташкил этишда иштирокчиларнинг ёши, психологик, ижтимоий хусусиятларини ҳисобга олишни талаб қилади. Раҳбар ходимларининг касбий компетентлигини андрагогик ёндашув асосида ривожлантиришда кўпинча уларнинг ўз тажрибаларига мурожаат қилинади, ишга юқори мотивация сақлаб қолинади ва касбий ривожланиш жараёнига маълум тузатишлар киритилади. Раҳбар ва ходимнинг ўзаро реал алоқаси таъминланди, иш жараёнини режалаштиришдан тортиб, уни акс эттириш, рефлексия ва ўқув жараёнига зарур тузатишлар киритилади.

Хулоса ва таклифлар

Раҳбар ходимларининг касбий компетентлигини андрагогик ёндашув асосида ривожлантириш касбий етукликни шакллантириш, уларнинг имкониятларини очиб бериш, ходимларнинг индивидуал траекториялари бўйича ривожлантиришни кафолатлайди. Уларнинг андрагогик тайёргарлиги узлуксиз таълимга қаратилган, чунки у ўз-ўзини синаб кўриш, рефлексия, ўз-ўзини

баҳолаш, ўз-ўзини лойиҳалаш, ўз-ўзини тузатиш ва бошқа турли хил ўзлаштириш турларидан доимий фойдаланишни ўз ичига олади. Раҳбар ходимларининг касбий компетентлигини андрагогик ёндашув асосида ривожлантириш замон талаблари асосида фаолият юритиша тайёрликни таъминлайди.

Фойдаланилган адабиётлар рўйхати

1. Ўзбекистон Республикаси Президентининг Қарори. Олий ва ўрта махсус таълим тизимида бошқарувнинг янги тамойилларини жорий этиш чоратadbirlari тўғрисида. 2019 йил 11 июль. ПҚ-4391-сон.
2. Браже Т.Г. Школьный библиотекарь как андрагог // Школьная библиотека.-2003.-№2. С 17-19 .
3. Вербицкий, А.А. Активное обучение в высшей школе: контекстный подход. М.: Высшая школа, 1991.-207 с.
4. Елизарова Е.Н. Концептуальные основы формирования законодательства в сфере образования взрослых в странах СНГ // Законодательство в сфере образования взрослых: проблемы и перспективы развития.- СПб.: 2002. С 30-34.
5. Вершловский, С.Г. От педагогики к андрагогике // Университетский вестник. СПб.: 2002.С 33-36.
6. Громкова М. Образование взрослых как механизм социальных преобразований // Новые знания.-2004.-№4. С 6-8.
7. Зокиров А. ва б. Катталар таълимнинг хусусиятлари.– Т.: RELIABLE PRINT, 2013.
8. Хакимжонова Ҳ. Касб-хунар коллежларида таълим жараёнини ташкил этишда андрагогик ёндашувлардан фойдаланиш. Касб-хунар таълими//илмий-услубий, амалий, маърифий журнал. –Т.: 2019. 3-сон. Б 6-19.